

פרשת שפטים תש"פ
נחל איתן

דברים פרק כא

(א) כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הפהו: (ב) ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל: (ג) והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל: (ד) והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל: (ה) ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' אלהיך לשירתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע: (ו) וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל: (ז) וענו ואמרו ידינו לא שפכה שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו: (ח) כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונפפר להם הדם: (ט) ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה':

רש"י

(ב) **ויצאו זקניך** - מיוחדים שבזקניך, אלו סנהדרי גדולה: **ומדדו** - ממקום שהחלל שוכב: **אל הערים אשר סביבות החלל** - לכל צד לידע איזו קרובה: (ד) **אל נחל איתן** - קשה שלא נעבד: **וערפו** - קוצץ ערפה בקופיץ. אמר הקדוש ברוך הוא תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות, לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: (ז) **ידינו לא שפכה** - וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה. והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל: (ח) **ונכפר להם הדם** - הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: (ט) **ואתה תבער** - מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג, והוא הישר בעיני ה':

רמב"ן

(ה) וטעם **ונגשו הכהנים בני לוי** - לאמר כפר לעמך ישראל אשר פדית (פסוק ח). ושיעור הכתובים, ונגשו הכהנים בני לוי, וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם, וענו ואמרו. והרחיצה במקצת מן הזוכרים והעניה במקצתם, כדרך ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגוי' (לעיל יד כג): וענין העריפה, אמר ר"א שהשם צוה לעשות כן על העיר הקרובה כי לולי שעשו עבירה כדומה לה לא נודמן שיהרג אדם קרוב מהם, ומחשבות ה' עמקו לאין קץ אצלנו. אבל הרב אמר במורה הנבוכים (ג מ), כי הטעם לגלות על הרוצח ולבער דמו. בעבור שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאנים יודעים מי

הרג את זה, וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו העגלה ירבו בני אדם לדבר בו אולי יגלה הדבר, וכבר אמרו (ירושלמי סוטה פ"ט ה"א) שאפילו תבוא שפחה ותאמר פלוני הוא הרוצח לא תערף, ואם יודע הרוצח ויחרישו ממנו ויעידו לפני הבורא על נפשותם כי לא ידעוהו יהיה בזה זדון גדול, וכל השומע שמץ דבר בענין יבוא ויגיד ויתפרסם הדבר, ויהרג או על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם. ויתחזק הענין, בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, יכירו בו רואיו וידברו בו: והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת, אבל המעשה איננו נרצה בעצמו. והיה ראוי עוד שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה, שיכירו בו רואיו, כי בנחל איתן לא יודע מדוע לא יעבד בו. ולפי דעתי, יש בו טעם כענין הקרבת הנעשים בחוץ שעיר המשתלח ופרה אדומה, ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החוקים:

במדבר פרק לב

(לג) ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיון מלך האמורי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבול ערי הארץ סביב: (לד) ויבנו בני גד את דייבן ואת עטרת ואת ערער:

בראשית פרק ג

(יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה: (יט) בזעת אפיקך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב: (כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי: (כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבשם: פ (כב) ויאמר ה' אלהים הן האדם הנה פאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל לעלם: (כג) וישלחו ה' אלהים מגן עזרן לעבד את האדמה אשר לקח משם: (כד) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים:

<< רש"י

רש"י לבראשית פרק ג

(יז) **ארורה האדמה בעבורך** - מעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים, משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: (יח) **וקוץ ודרדר תצמיח לך** - הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות, והן נאכלים על ידי תקון: **ואכלת את עשב השדה** - ומה קללה היא זו, והלא בברכה נאמר לו (לעיל א כט) הנה נתתי לכם את כל עשב זרע וגוי. אלא מה אמור כאן בראש הענין (פסוק יז) ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה, ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך, כשתזרענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה, ועל כרחך תאכלם: (יט) **בזעת אפיך** - לאחר שתטרח בו הרבה: (כ) **ויקרא האדם** - חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות, ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה, כמו שכתוב (לעיל ב כ) ולאדם לא מצא עזר כנגדו, לפיכך ויפל תרדמה, ועל ידי שכתב (שם פסוק כה) ויהיו שניהם ערומים, סמך לו פרשת הנחש, להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה: **חוה** - נופל על לשון חיה, שמחיה את ולדותיה, כאשר תאמר (קהלת ב כב) מה הוה לאדם, בלשון חיה: (כא) **כתנות עור** - יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. ויש אומרים דבר הבא מן העור, כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: (כב) **היה כאחד ממנו** - הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים, ומה היא יחידתו, לדעת טוב ורע ומה שאין כן בבהמה ובחיה: **ועתה פן ישלח ידו** - ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי אגדה, אבל אין מיושבין על פשוטו: (כד) **מקדם לגן עדן** - במזרחו של גן עדן, חוץ לגן: **את הכרובים** - מלאכי חבלה: **החרב המתהפכת** - ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן. תרגום של להט שגן, והוא כמו שלף שגנא, ובלשון לע"ז למ"א [להב]. ומדרש אגדה יש, ואני איני בא אלא לפשוטו:

בראשית פרק ד

(ט) **ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה: (יא) ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מינדך: (יב) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ: (יג) ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשא:**

רש"י
(ט) **אי הבל אחיך** - להכנס עמו בדברי נחת, אולי ישוב ויאמר אני הרגתי וחטאתי לך: **לא ידעתי** - נעשה כגונב דעת העליונה: **השומר אחי** - לשון תימה הוא, וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: (י) **דמי אחיך** - דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: (יא) **ארור אתה מן האדמה** - יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה, וגם בזו הוסיפה לחטוא: **אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו'** - והנני מוסיף לה קללה לא תוסף תת כחה: (יב) **נע ונד** - אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) **גדול עוני מנשוא** - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון: